

Čuovvovaš teaksta lea kronihkkamánus mii deaddiluvvui Ságat áviissas golggotmánu 6.b. 2011 (*40.000 samer i 40 år*) ja maiddái Nordlys áviissas golggotmánu 10.b. 2011 veaháš oaniduvvon hámis (*40 000 i 40 år – må det være sann?*). Leat bivdán beassat odđasit deaddilit kronihka daningo dat govvida mohkkáivuoda mii guoská sápmelaččaid logu mearrádallamii. Teaksta lea vuosttaš golmma artihkkalis dan jagáš “*Sámi logut muitalit*” čállošis mii lea demografiija birra.

Sápmelaččat Norggas – 40 jagi 40 000?

Torunn Pettersen

Stipendiáhta Sámi dearvvašvuodadutkama guovddážis, Servvodatmedisiinna instituhtta, Romssa Universitehta

Dutki Sámi allaskuvllas

Ii oktage dieđe juste man galle sápmelačča orrot otná Norggas. Ankke čuoččuhuvvo dávjá ahte Oslo lea Norgga stuorámuš sámesuohkan, ja ahte duššo muhtin proseantaoasáš sápmelaččain leat boazodoalus.

Dábálaš jearaldat Norgga sápmelaččaid birra Norggas lea man gallis sii “duohtavuodas” leat. Dábálaš vástáduš sisttisoallá dávjá 40 000 logu, vejolaččat vuolit dássin meroštallamis mii manná 50-60 000 rádjái. Muhto ii oktage sáhte duodaštit daid loguid, ja seamma loguid leat atnán fargga njeallje logijagi, almmá lassáneami ja maŋosmannama haga. Fertego leat nu? Ja *galgágo* leat nu?

Gos lohku lea ilbman?

Olmmošlohkamis 1970:s jearai Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (SGD) njeallje liigegažaldaga sámegiela ja identitehta birra sis geat orro dihto suohkaniin ja biirriin olggobealde daid stuora gávpogiid Norggas davábealde Sáltoduodara. 9 175 olbmo lohanguovllus dieđihedje dalle ahte atne iežaset sápmelažžan, 10 535 vástidedje ahte sin iežaset vuosttašgiella lei sámegiella, dan bottu go birrasiid 16 800 ja 19 600 lei unnimusat okta váhnen dahje áddjá dahje áhkku geas lei sámegiella vuosttašgiellan.

Sosiologa Vilhelm Aubert, gii árvvoštalai sámi lohkandataid SGD ovddas, deattuhii ahte daid loguid fertii várrogasat dulkot. Dain ledje namalassii, oaivvildii son, ollu boasttuvuođagáldut ja gáržžádusa. Erenoamážit ledje lohanguovllus jáhkkimis oallugat geat eai lean háliidan dieđihit sámi dovdomearkkaid. Lohanguovlu lei dasalassin hirbmadit ráddjejuvvon geográfalaččat – sihke davvi-lulli ja daningo stuorát gávpogiid ledje guođđán. Ii Romssa gávpot, iige Oslo lean dan lohkamis mielde.

Norggas oppalaččat geažidii Aubert analysastis ahte jagi 1970:s várra sáhtte leat birrasiid 40 000 olbmo "[...] geaid eallineaktu soames ládje lea báidnašuvvan das ahte sis lea muhtin mađe sápmelaš duogážiis."

Maŋnel 1970 eai leat šat ovttage olmmošlohkamis leamaš sámi jearaldagat, eai davvin, eaige lulde. Goitge atnit ain 40 000 logu go meroštít riika sámeálbmoga logu – vaikko Norgga álbmot ollislaččat lea dan rájes lassánan badjel miljovnnain.

1970-lohkan spiehkastat

Sámi jearaldagat 1970-lohkamis ledje dan áiggis spiehkastagat. Go duođas čadahedje “sápmelašlohkama” 1970:s, de lei daningo sámi organisašuvnnat ledje jo gitta viđalot-jagi rájes jearahan ođasmahttojuvvon loguid sámeálbmoga ja sin eallinlági birra.

Ovdal Nuppi máilmmisoađi ledje aŋkke olmmošlohkamiin goasii 100 jagi, iešguđet ládje, váldán mielde man gallis Norggas ledje sápmelaččat dahje hupme sámeagiela. Go dat bargovuohki nogai maŋnel 1945, de ledje SGD:s guokte ákka dasa: Okta lei ahte "čearda" doaba lei gártan hirbmat váigadis dillái soađi dilálašvuodaid dihte. Nubbi lei ahte stuora oassi sápmelaččain dalle elle juste seamma ládje go álbmot muđui.

Logut goatnjilis

Odne gal lea maŋjit áigi atnit olmmošlohkanskovi jearahit sámi identitehta ja sámeagiela anu ruovttus ja ovddit buolvvain. 2011 rájes oainnat ii galgga olmmošlohkan Norggas doaibmat nu ahte olbmot vástidit gažaldatskoviide. Dan sajis galgá baicca SGD iešguđetlágán registariin viežžat dieđuid maid dárbbášit dan oktavuodas.

Jienastuslohku ii leat olmmošlohku

Dallego Sámedikki ásahedje 1989:s, ásahedje sierra jienastuslogu masa sii, geat galge oassálastit sámediggeválggain, galge dieđihit. Sii, geain sámelága bokte lea vuoigatvuohta dieđihit dasa, leat olbmot geat leat jienastanvuoigatvuodalaš agis,

geat atnet iežaset sápmelažžan ja geain alddiineaset dahje unnimusat ovttá váhnemis, ádjás, áhkus dahje máttarváhnemis lea dahje lei sámegealla ruovttugeallan.

Muhto daningo diediheapmi jienastuslohkui lea vuoigatvuohta, iige geatnegasvuohta, de ii leat oktage gii sáhtá diehtit man gallis sis geain lea dat vuoigatvuohta, albmámmis atnet dan. Sámedikki jienastuslohku dasto ii leat *buot* sápmelaččaid olmmošlohku, muhto baicca lohku *diedihuvvon* sápmelaččain geat leat badjel 18 jagi. Dat leat sápmelaččat geat háliidit aktiivvalaččat searvat sámediggeválggaide – dahje geat goit háliidit čalmmustahttit sámi gullelašvuođaset. Sámelága *samemanntall* sáni sajis leatge maiddá atnigoahtán Sámedikki *jienastuslogu* doahpaga.

Identitehtat rievdamet

Seammás lea gelddolaš ahte dat jienastuslohku lea lassánan 5 500 diedihuvvon olbmus vuosttaš sámediggeválggain 1989:s gitta goasii 14 000 olbmui 2009:s. Lassáneami sáhtá doaivvu mielde iešguđet ládje čilget. Muhto dat govvida goit aŋkke ahte sihke sámi identitehtii ja movt olbmot meannudit sámi sohkamáddagiiddiset, dasa ii leat bidjon válmmas čoavddus.

Historihkarat leat atnán boares olmmošlohkodataid vuodđun digaštallat movt ja manin dihto áigodagain orro šaddame eanet dáččat ja unnit sápmelaččat davvinorgga giliin. Sáhtá roahkka leat nu ahte dálá áiggi rievdan eavttut dasa ahte leat sápmelaš Norggas, jorgalahtá proseassa: Gártet eanebut geat aktiviserejit ja dovddahit sámi identitehta sihke gávpogiin ja giliin.

Galgágo olbmuid lohkat?

Juovlaevánjiljom muitala ahte Jovsset ja Márja vulggiiga Betlehemii daningo keaisár Augustus lei gohččon ahte olles máilbmi galggai čálihuvvot olmmošlohkui. Álbmogiid logu meroštallan dasto ii leat mihkkege ođđasiid. Dasalassin lea fápmu lohkamis – ja das go ii loga.

Odne lea goasii juohke riikas muhtin lágan olmmošlohkan. 65 proseanta váldet lohku álbmoga etnalaš čohkkehusa loguid, muhtin ládje. Muhto vaikko juoga lea dábálaš, de aŋkke sáhtá leat riidduvuloš. Ja etnisitehtadieđuid háhkan lea muhtin muddui *garra* riidduvuloš. Galgágo dahkat vai ii? Makkár oktavuođain ja gii galgá dahkat dan? Makkár kategoriijaid galgá atnit, ja movt čađahit?

Eamiálbmogiid dárbbut

Sápmelaččaide ja eará eamiálbmogiidda dagaha eamiálbmotdilálašvuohta ahte sii leat álbmogat sierra stáhtaid haga. Eamiálbmogiin lea danin hárve vejolašvuohta

ieža mearridit galgetgo sin olbmuid “olmmošlohkat”. Seammás sáhtta maiddá eamiálbmogiin, ásausaideaset bokte, leat dárbu diehtit man gallis sii leat, ja gos ja movt sii ellet. Eai beasa eamiálbmogatge dan guovddáš rollas mii lohkodatáin lea otná servvodagas, politihkas, hálddašeamis ja dutkamis.

Sammat ii leat nu dehálaš diehtit juste man gallis sápmelaččat leat. Muhto de goit lea dehálaš maiddá oazžut oidnosii maid *eat beasa* diehtit – nugo ovdamearkka dihte mii stuorámus sámesuohkan lea ja man stuora oassi sápmelaččain leat iešguđet ealáhusas.